

Rahvussuhete tajumine

Jüri Kruusvall

1. Rahvussuhted

Rahvussuhete tajumisel võib eristada üldise ja konkreetse taseme hoiakuid. Esimesi esindavad 2008 aasta monitooringu küsimustikus väited erinevate rahvuste suhete võimaluste kohta üldisemalt (K96:1-3) ja teisi väited konkreetsemalt eestlaste ja mitte-eestlaste suhete kohta (K99:1-3, vt. lisa küsimustik). Kõik need kuus väidet on olnud ka varasemates monitooringu küsimustikes, seega saame jälgida nende hindamises aastate jooksul toimunud muutusi (vt tabelid).

Tabel 1

Eesti-keelsed vastajad	Kui riigis on erinevad rahvused, on nendevahelised konfliktid paratamatud			Isegi väga erinevad rahvused võivad samas riigis elades hästi läbi saada ja teha koostööd			Kui riigis on eri keeli kõnelevaid ja erineva kultuuriga rahvaid, teeb see ühiskonna huvitavamaks ja rikastab seda		
%	2000	2002	2008	2000	2002	2008	2000	2002	2008
Täiesti nõus	17	19	15	30	34	24	20	23	20
Pigem nõus	46	43	47	56	48	57	53	47	51
Pigem ei ole nõus	26	27	26	10	13	12	15	17	15
Üldse ei ole nõus	7	6	7	1	1	1	2	2	3
Raske öelda	4	5	5	3	4	6	10	11	11
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabel 2

Vene-keelsed vastajad	Kui riigis on erinevad rahvused, on nendevahelised konfliktid paratamatud			Isegi väga erinevad rahvused võivad samas riigis elades hästi läbi saada ja teha koostööd			Kui riigis on eri keeli kõnelevaid ja erineva kultuuriga rahvaid, teeb see ühiskonna huvitavamaks ja rikastab seda		
%	2000	2002	2008	2000	2002	2008	2000	2002	2008
Täiesti nõus	5	7	3	43	47	36	47	50	40
Pigem nõus	28	27	32	48	46	54	44	42	50
Pigem ei ole nõus	39	42	41	7	6	7	5	4	5
Üldse ei ole nõus	26	20	20	1	0	0	1	2	0
Raske öelda	2	4	4	1	1	3	3	2	5
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Üldine **positiivne hoiak multikultuurse ühiskonna suhtes** on nii eestlaste kui venekeelsete elanike seas olnud aastate jooksul suhteliselt püsiv. Väidetega, et erinevad rahvused võivad samas riigis hästi läbi saada ja et eri keeled ning kultuurid rikastavad ühiskonda nõustub 90% venekeelsetest vastajatest ja 70-80% eesti

vastajatest. Püsivalt vastupidisel seisukohal ollakse rahvuskonflikti paratamatuse suhtes: ligi 2/3 eestlastest peab rahvustevahelisi konflikte mitmerahvuselises riigis paratamatuks, sama suur osa venekeelsetest elanikest aga ei nõustu rahvuskonflikti paratamatusega. 1/3 vastajatest on aga oma rahvusgrupi enamusele vastupidisel seisukohal.

Tabel 3

Eesti-keelsed vastajad	Eestlastel ja mitte-eestlastel puudub koostöötahe		Mitte-eestlaste kaasamine Eesti ühiskonna ellu ehk integratsioon nõuab senisest rohkem eestlaste valmisolekut ja pingutusi		Siinsed mitte-eestlased on ustavad Eesti riigile ja toetavad tema arengut	
%	2000	2008	2000	2008	2000	2008
Täiesti nõus	7	10	27	13	4	4
Pigem nõus	28	37	59	48	32	28
Pigem ei ole nõus	50	39	6	24	36	39
Üldse ei ole nõus	8	7	2	6	9	14
Raske öelda	7	7	6	9	19	15
Kokku	100	100	100	100	100	100

Tabel 4

Vene-keelsed vastajad	Eestlastel ja mitte-eestlastel puudub koostöötahe		Mitte-eestlaste kaasamine Eesti ühiskonna ellu ehk integratsioon nõuab senisest rohkem eestlaste valmisolekut ja pingutusi		Siinsed mitte-eestlased on ustavad Eesti riigile ja toetavad tema arengut	
%	2000	2008	2000	2008	2000	2008
Täiesti nõus	5	14	41	33	24	30
Pigem nõus	33	36	47	47	54	50
Pigem ei ole nõus	43	35	5	11	11	11
Üldse ei ole nõus	14	9	2	2	2	1
Raske öelda	5	6	5	7	9	8
Kokku	100	100	100	100	100	100

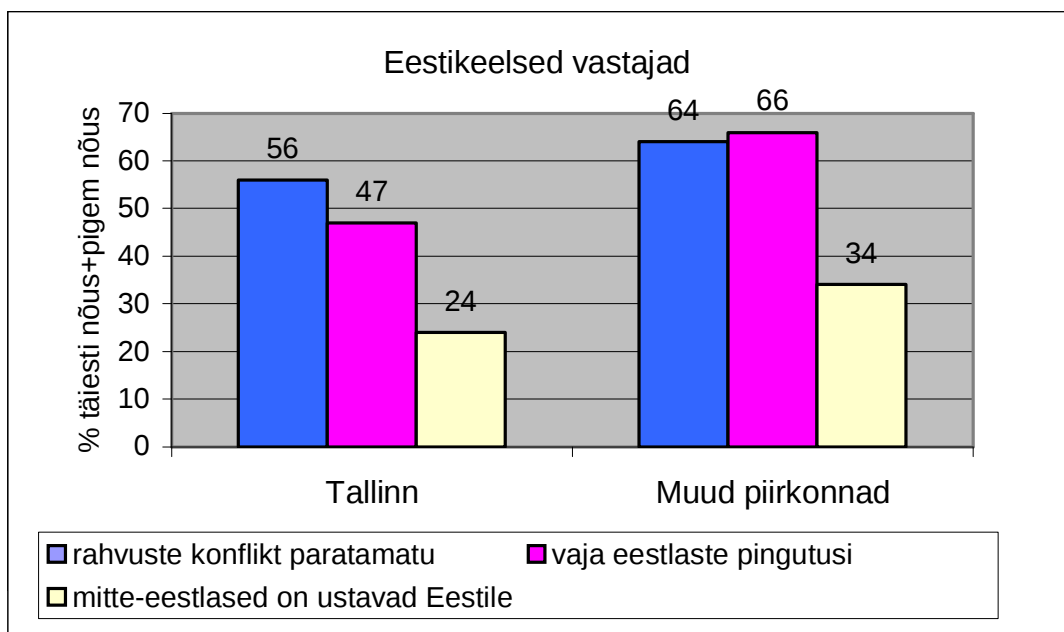
Endiselt leiab vaid 1/3 eestlastest, et siinsed mitte-eestlased on ustavad Eesti riigile ja toetavad tema arengut (väitega mittenõustumine on 2000 aastaga võrreldes kasvanud 8%). Enamik venekeelseid vastajaid (80%) aga on selle väitega nõus ehk siis peavad mitte-eestlasi Eesti riigile ustavateks (see seisukoht ei ole kaheksa aastaga muutunud).

Pooled nii eesti- kui venekeelsetest vastajatest leiavad, et eestlastel ja mitte-eestlastel puudub koostöötahe. See hoiak on viimase kaheksa aasta jooksul süvenenud : 2008 aastal on võrreldes 2000 aastaga eestlaste seas 13% ja venekeelsete seas 12% enam neid, kes on nõus koostöötahte puudumisega.

Nii nagu aastal 2000, arvab ka praegu enamik venekeelseid elanikke (80%), et integratsioon Eesti ühiskonnas nõuab ka eestlaste valmisoleku ja pingutusi. Kaheksa aastat tagasi oli ka üle 80% eestlastest samal seisukohal, nüüdseks on aga selle väitega nõustumine eestlaste seas kahanenud 61%-le ehk nõustujaid on nüüd rohkem kui 20% vähem. Täna Eestis, kus integratsioon on jõudnud teatavas mõttes kriisilukorda, oleks aga eestlaste panust sellesse protsessi vaja suurendada.

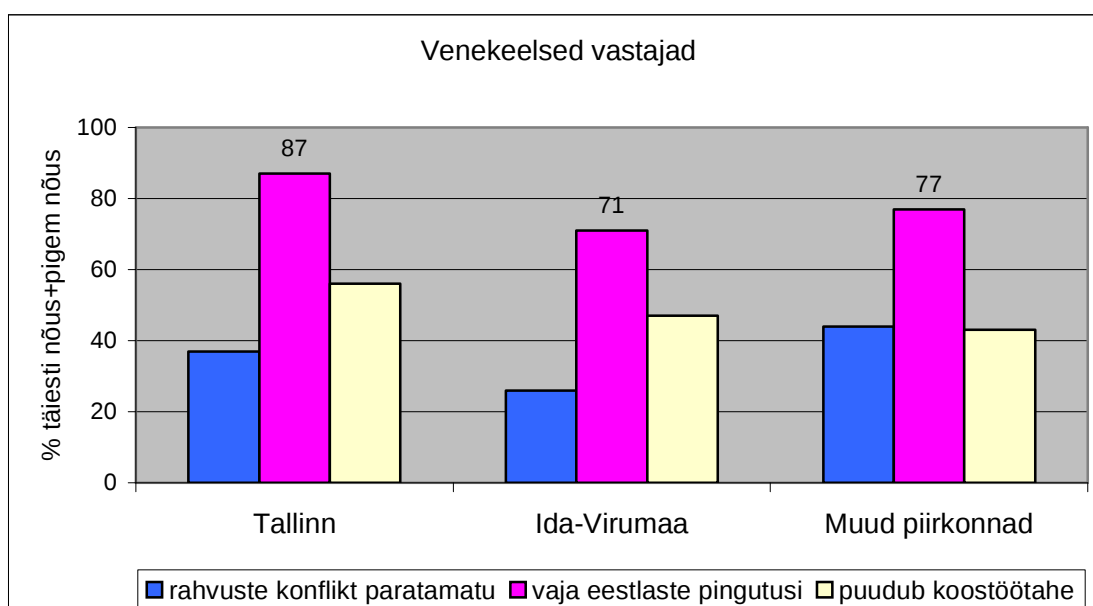
Järgnevalt jooniselt näeme, et just Tallinna eestlased on võrreldes teiste Eesti regioonidega vähem valmis panustama integratsiooni arengusse (vaid 47% nõustujaid). Ka on vaid veerand Tallinna eestlastest nõus sellega, et siinsed mitte-eestlased on Eesti riigile ustavad ja toetavad tema arengut. Võimalik, et need negatiivsed tendentsid Tallinna eestlaste hoiakutes on seotud ka möödunud aasta aprillisündmustega ehk nn. “pronksiööga” Tallinnas.

Samas on huvitav, et rahvuskonflikte üldse peavad Tallinna eestlased vähemal määral paratamatuks kui muude regioonide eestlased.

Joonis 1

Samade väidete hindamisel on regionaalseid erinevusi ka venekeelsete vastajate seas:

Joonis 2

Ka venekeelsete vastajate puhul leiavad muude regioonide elanikud kõige arvukamalt, et rahvastevaheline konflikt on paratamatu (kõige vähem arvatakse nii Ida-Virumaal). Tallinna venekeelsed vastajad aga näevad kõige sagedamini koostöötahte puudumist eestlaste ja mitte-eestlaste vahel ning ootavad kõige enam eestlaste pingutusi integratsiooni edendamisel. Ka nende hoiakute puhul võib oletada Tallinna “pronksiöö” mõjutusi.

Vanuse järgi vaadates eristuvad teistest vanusegruppidest vene noored (15-24 aastased), kes leiavad teistest vanusegruppidest arvukamalt, et rahvastevaheline konflikt on paratamatu (44%) ja vähemal määral seda, et mitte-eestlased on ustavad Eesti riigile (66%) ja et integratsioon vajab ka eestlaste pingutusi (70%). Võib oletada, et just noori, alles oma identiteedi otsinguil venelasi on “pronksiöö” sündmused enam mõjutanud.

Eestlaste puhul võib aga täheldada nende sündmuste mõju pigem vanemaealistele: nii leiab 57% 60-75 aastastest eestlastest, et eestlastel ja mitte-eestlastel puudub koostöötahe. Venekeelsete vastajate puhul diferentseerub koostöötahte puudumise hindamine aga pigem kodakondsuse lõikes. Kõige enam nõustuvad eestlaste ja mitte-eestlaste koostöötahte puudumisega kodakondsuseta elanikud (62%), järgmisena Venemaa kodanikud (53%) ja kõige vähem leiavad seda Eesti kodanikest venelased (44%).

Nii eesti- kui ka venekeelsete vastajate seas on koostöötahte puudumist täheldanud enam need, kes peavad end madalamasse ühiskonnakihti kuuluvaks (ligi 60%). Vähem näevad koostöötahte puudumist enda arvates kõrgemasse kihti kuuluvad venekeelsed vastajad (37%).

Eespool vaadeldud kuuest küsimusest diferentseerivad nii eesti- kui venekeelseid vastajaid kõige paremini konfliktide paratamatuse küsimus (“Kui riigis on erinevad rahvused, on nendevahelised konfliktid paratamatud”) ja koostöötahte küsimus (“Eestlastel ja mitte-eestlastel puudub koostöötahe”). Neist esimene esindab üldisemaid ja teine konkreetsemaid hoiakuid. Püüamegi järgnevalt kasutada neile kahele väitele antud hinnanguid rahvussuhete tajumise detailsemaks analüüsimiseks.

Kui me kombineerime omavahel mõlemale väitele antud hinnangud, siis tekkinud vastuste risttabelis on piisavalt hajuvust ka nelja vastajaterühma moodustamiseks.

Tabel 5

Küsitletute arv	Kui riigis on erinevad rahvused, on nendevahelised konfliktid paratamatud					
Eestlastel ja mitte-eestlastel puudub koostöötahe	Täiesti nõus	Pigem nõus	Pigem ei ole nõus	Üldse ei ole nõus	Raske öelda	Kokku
Täiesti nõus	35	73	42	26	1	177
Pigem nõus	58	265	158	53	21	555
Pigem ei ole nõus	55	219	209	56	23	562
Üldse ei ole nõus	8	36	34	28	3	109
Raske öelda	11	36	22	9	24	102
Kokku	167	629	465	172	72	1505

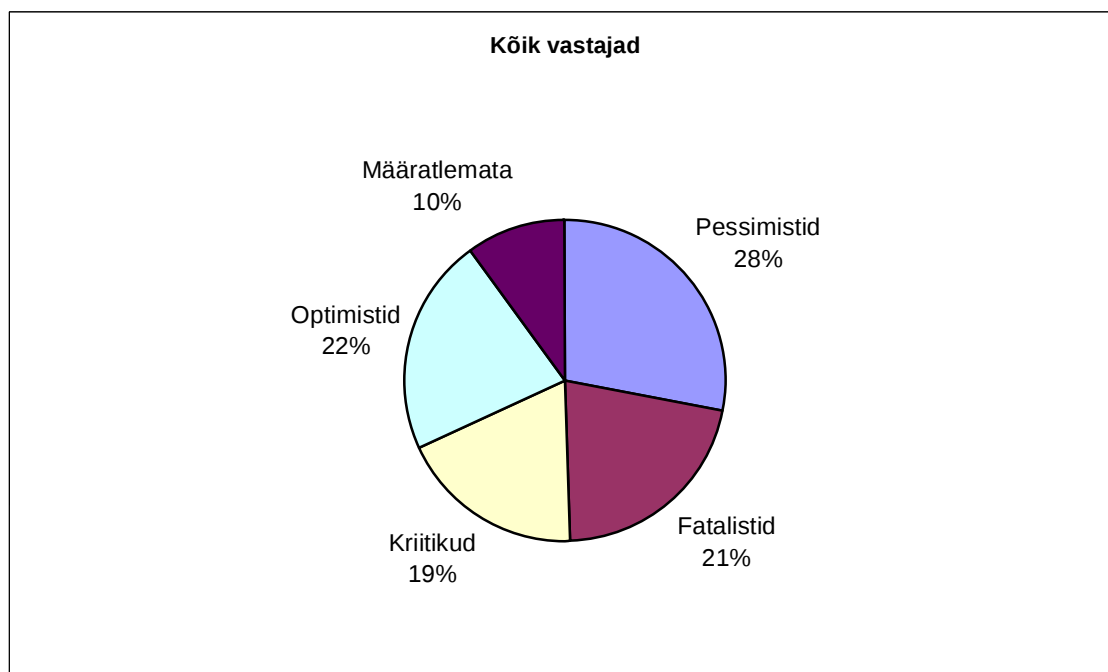
Nimetame need vastajad, kes leiavad, et konfliktid on paratamatud ja koostöötahe puudub “pessimistideks”; need, kes leiavad, et vaatamata koostöötahtele on konfliktid siiski paratamatud “fatalistideks”; need, kes ei pea vaatamata koostöötahte puudumisele konflikte paratamatuks “kriitikuteks” ja need, kelle arvates ei ole konfliktid paratamatud ega puudu ka koostöötahe – “optimistideks”.

Tabel 6

	Kui riigis on erinevad rahvused, on nendevahelised konfliktid paratamatud			
Eestlastel ja mitte-eestlastel puudub koostöötahe	Täiesti nõus	Pigem nõus	Pigem ei ole nõus	Üldse ei ole nõus
Täiesti nõus	PESSIMISTID		KRIITIKUD	
Pigem nõus				
Pigem ei ole nõus	FATALISTID		OPTIMISTID	
Üldse ei ole nõus				

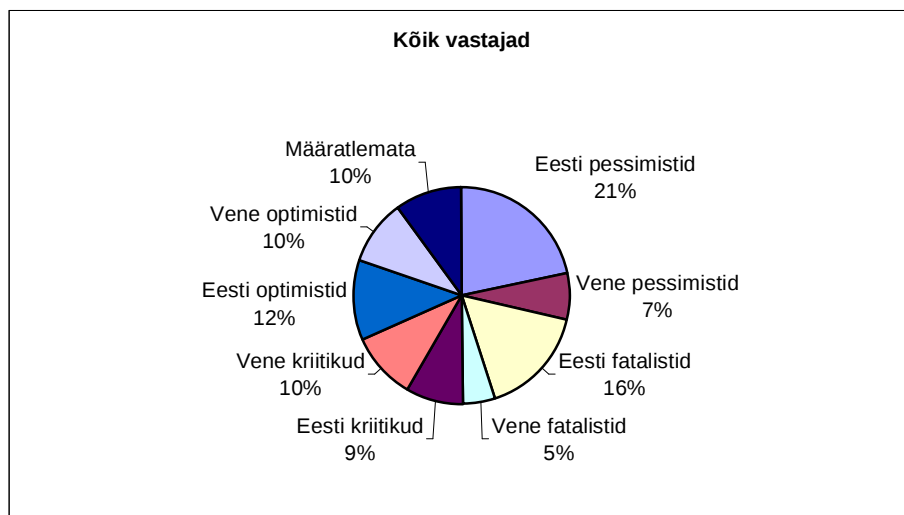
Rahvussuhete tajurühmad

Kuigi tavaliselt analüüsitakse rahvussuhete uuringutes eesti- ja venekeelsete vastajate arvamusi eraldi, on siiski kasulik omada ka kogu elanikkonda iseloomustavat ülevaadet. Kõigi elanike seas on kõige rohkem neid inimesi, kes on Eesti rahvussuhete hindamisel pessimistid ehk peavad rahvuskonflikte mitmerahvuselises riigis paratamatuks ning leiavad, et eestlastel ja mitte-eestlastel puudub koostöötahe.

Joonis 3

Neid on kokku 28% ja, nagu järgnevalt jooniselt näha, moodustavad nende hulgas omakorda enamuse (21%) eestlased. Vene pessimistid moodustavad kõigist elanikest vaid 7%.

Joonis 4

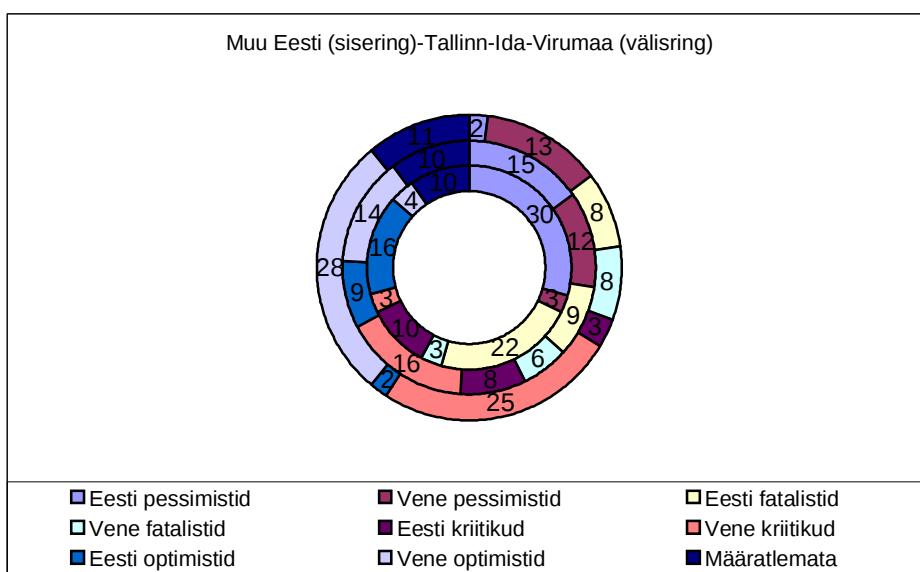
Ka fatalistid ehk need vastajad, kelle arvates on rahvuskonfliktid üldiselt paratamatud ent eestlaste ja mitte-eestlaste vahel koostöötahe siiski ei puudu, jagunevad analoogselt proportsioonis. Neid on kokku 21%, kelle seas on enamuses eesti fatalistid (16%), vene fataliste on vaid 5%.

Kriitikute ja optimistide seas on aga eesti- ja venekeelseid vastajaid peaaegu võrdselt. Kriitikud, kes ei pea rahvuskonflikte paratamatuks ent arvavad, et praegu puudub eestlaste ja mitte-eestlaste vahel koostöötahe, moodustavad kõigist vastajaist 19%.

Nende seas on eestlasi 9% ja venekeelseid vastajaid 10%.

Optimiste ehk neid vastajaid, kes ei pea rahvuskonflikte paratamatuks ega näe ka koostöötahte puudumist eestlaste ja mitte-eestlaste vahel, on kokku 22%, sealhulgas eesti optimiste 12% ja vene optimiste 10%.

Kui jagada Eesti kolmeks piirkonnaks (Ida-Virumaa, Tallinn ja muu Eesti), siis näeme erinevusi elanike jagunemisel tajurühmadesse.

Joonis 5

Ida-Virumaal on suurimaks rühmaks optimistid (30%), järgnevad kriitikud (28%), Fatalistid (16%) ja pessimistid (15%). Eestlasi on seal arvukamalt fatalistide rühmas, kus nad moodustavad poole (8%), teistes rühmades on eestlasi suhteliselt vähe. Tallinnas on suurimaks pessimistide rühm - 27% (eestlasi 15%, venekeelseid 12%), järgnevad kriitikud – 24% (e – 8%, v – 16%), optimistid – 23% (e – 9%, v – 14%) ja kõige vähem on Tallinnas fataliste – 15% (e – 9%, v – 6%).

Muudes Eesti regioonides domineerivad kõigis tajurühmades eestlased, venekeelsed vastajad on ühtlaselt jagunenud kõigi rühmade vahel. Suurimaks on seal pessimistide rühm, kokku 33% (e – 30%, v – 3%). Neile järgnevad fatalistid – 25% (e – 22%, v – 3%), optimistid – 20% (e – 16%, v – 4%) ja lõpuks kriitikud – 13% (e – 10%, v – 3%).

Rühmakuuluvus on määratlemata kõigis kolmes regioonis võrdselt umbes 10%-l vastajatest, kellel puudus kokkupuude teisest rahvusest inimestega või kellel oli raskusi hinnangute andmisel.

Tajurühmade iseloomustus

Tekstile lisatud tabelid annavad ülevaate eristatud rühmade koosseisust sotsiodemograafiliste ja mõningate koondtunnuste alusel. Eestikeelsete vastajate jaoks saab need erinevused kokku võtta järgmise tabeli kujul. Tabel kajastab iga rühma puhul domineerivaid, sellesse rühma kuulujate seas enam levinud omadusi.

Tabel 7 Eestikeelsed vastajad

Domineriv omadus	Sugu	Vanus	Tegevusala	Pessimism	Kontakte venelaste ja vene keelega	Muud omadused
Optimist	mees	25-59	Tööline, teenindaja		rohkem	Parem vene keele oskus
Fatalist	naine	15-39	Tööline, juht-spetsialist, õpilane-üliõpilane	Madalam isiklik	rohkem	Kõrgem tajutav kihikuuluvus
Kriitik		40-75	Juht-spetsialist, pensionär, teenindaja		vähem	Elukoht rohkem Tallinnas
Pessimist		40-75	Tööline ja muud	Kõrgem isiklik	vähem	

Rahvussuhete hindamisel **optimistlike** vaadetega eestlane on sagedamini keskealine mees, kes töötab töölise või teenindajana ja kellel on keskmisest rohkem kontakte venelaste ja vene keelega ning parem vene keele oskus.

Eesti **fatalisti** võiks kõige paremini iseloomustada kui nooremaealist naist, kes töötab töölise, juhi-spetsialistina või on õpilane-üliõpilane ning peab end ühiskonnas kuuluvaks pigem kesk- või kõrgkihti. Kontakte venelaste ja vene keelega on tal keskmisest rohkem, oma isiklike võimalustega seotud pessimism aga keskmisest madalam.

Kriitiline suhtumine rahvussuhetesse on iseloomulik vanemaealistele eestlastele, kes töötavad juhi-spetsialisti või teenindaja ametis, või on juba siirdunud pensionile. Mõnevõrra suurema tõenäosusega (aga mitte enamuses) elavad nad Tallinnas ja neil on vähem kontakte venelaste ja vene keelega.

Pessimistlik hoiak rahvussuhetega seoses on levinud samuti vanemaealiste eestlaste seas, kelle hulgas on arvukamalt (aga mitte valdavalt) töölisi ja kellel on vähem

kokkupuuteid venelaste ning vene keelega, ja keskmisest kõrgem isikliku pessimismi tase.

Tabel 8 Venekeelsete vastajate seas eristatud tajurühmi iseloomustab järgmine koondtabel:

Dominieriv omadus	Sugu	Vanus	Elukoht	Kodakondsus	Tegevusala	Pessimism	Kontakte eestlaste ja eesti keelega	Muud omadused
Optimist		40-75	Ida-Virumaa	Eesti	Juht-spetsialist, pensionär, õpilane	Madalam isiklik	rohkem	Kutse – keskeri haridus
Fatalist	mees	15-39	Muud piirkonnad	Eesti	Teenindaja ja muud	Madalam ühiskondlik	rohkem	Parem eesti keele oskus
Kriitik	naine	25-59	Tallinn	Puudub või Vene	Tööline, teenindaja	Kõrgem isiklik ja ühiskondlik	vähem	Kutse – keskeri haridus
Pessimist		15-24 40-59	Tallinn	Puudub või Vene	Tööline, Õpilane	Kõrgem isiklik	Vähem suhtlemist	Põhikeskharidus

Vene **optimist** rahvussuhete hindamisel on pigem vanemaeline, sagedamini Ida-Virumaal elav, Eesti kodakondsusega ja arvukamalt (aga mitte valdavalt) kutse- või kesk-eriharidusega juht-spetsialist, pensionär või õpilane-üliõpilane. Tal on rohkem kontakte eestlaste ja eesti keelega ning keskmisest madalam isikliku pessimismi tase.

Fatalistlikud vaated rahvussuhetele on iseloomulikud rohkem noorematele venekeelsetele meestele, kes elavad arvukamalt muudes Eesti piirkondades, kellel on Eesti kodakondsus ja kes töötavad teenindajana või muudel tegevusaladel. Neil on keskmisest rohkem kontakte eestlaste ja eesti keelega ja parem eesti keele oskus, ning madalam ühiskondliku pessimismi tase (on positiivsemalt meelestatud Eesti ühiskonna arengu suhtes ja näevad inimestele ühiskonnas vähem ohte).

Vene **kriitik** on tõenäolisemalt Tallinnas elav keskealine naine, kellel ei ole Eesti kodakondsust, kes on arvukamalt (mitte valdavalt) kutse- või kesk-eriharidusega ja töötab töölise või teenindajana. Tal on vähem kontakte eestlaste ja eesti keelega ning talle on iseloomulik keskmisest kõrgem pessimism nii isiklike võimaluste kui ühiskonna arengu hindamisel.

Rahvussuhetega seoses **pessimistlikult** meelestatud inimesi on nii noorte kui ka keskealiste venelaste seas, kes elavad sagedamini Tallinnas, ei oma Eesti kodakondsust, on põhi- või keskharidusega ja töötavad töölisena või on õpilased-üliõpilased. Suhtlemise sagedus eestlastega on neil keskmisest mõnevõrra madalam ja isikliku pessimismi tase keskmisest kõrgem.

2. Muutused rahvussuhete tajumises aastail 2000 – 2008

Kuna nimetatud ajavahemikul Eesti ühiskonnas toimunud sündmused kajastuvad, nagu eespool nägime, mitte niivõrd üldises hoiakus heade rahvussuhete võimalikkuse suhtes, kuivõrd just hinnangus eestlaste ja mitte-eestlaste koostöötahte kohta, siis toimub ka tajurühmade lõikes vastavalt “optimistide” ja “fatalistide” osakaalu vähenemine ning “kriitikute” ja “pessimistide” osakaalu tõus. Kui 2000 aastal olid optimistid (30%) ja fatalistid (27%) kogu Eesti elanikkonna seas suurimateks

rahvussuhete tajurühmadeks, siis on 2008 aastal suurimaks tajurühmaks pessimistid (29%).

Tabel 9

% Küsitluse aasta	KÕIK VASTAJAD			EESTIKEELSE			VENEKEELSE		
	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus
Optimistid	30	22	-8	22	18	-4	40	29	-11
Kriitikud	13	19	+6	7	13	+6	21	29	+8
Fatalistid	27	21	-6	35	25	-10	16	13	-3
Pessimistid	22	29	+7	26	33	+7	16	20	+4
Määratlemata	8	9	+1	10	11	+1	7	9	+2
Kokku	100	100	/14/	100	100	/14/	100	100	/14/

Kui aga vaadata toimunud muutusi eestikeelsete ja venekeelsete vastajate lõikes eraldi, siis näeme, et vaatamata suhtarvude muutumisele, üldine vastandlik rahvussuhete tajumine säilib. Nii 2000 aastal kui ka 2008 aastal kuulub eestlaste enamik fatalistide ja pessimistide rühma ehk nende hulka, kelle arvates on mitmerahvuselises riigis rahvustevahelised konfliktid paratamatud. Negatiivsemaks on muutunud vaid rõhuasetus: 2000 aastal domineeris fatalistide rühm (35%), 2008 aastal on aga suurimaks tõusnud pessimistide rühm (33%).

Venekeelsetest vastajatest enamik kuulub optimistide ja kriitikute rühma ehk nende hulka, kes leiavad, et rahvustevahelised konfliktid ei ole paratamatud. Kui 2000 aastal oli optimiste venekeelsete seas koguni 40%, siis nüüd on optimistide ja kriitikute rühmade suurused võrdsustunud (mõlemas 29%).

Kaheksa aastaga toimunud muutuste “absoluutväärtuseks” on 14% ehk nii suur osa vastajaist “vahetas” selle aja jooksul oma rühmakuuluvust.

Vaadates rahvussuhete tajumise muutumist **elukoha lõikes** me Tallinna eestlaste suhtumises suuri muutusi ei näe, pessimistide osakaal on jäänud nende aastate jooksul samaks (33%). Tähelepanuväärsed muutused on aga toimunud Tallinna venelaste (venekeelsete vastajate) hoiakutes: optimistide rühm on kahanenud 15% ja pessimistide rühm kasvanud 11%. Ehk teatava osa Tallinna venelaste suhtumine on muutunud kardinaalselt – optimism asendunud pessimismiga (arvamusega, et rahvussuhetes on konfliktid paratamatud ja et eestlastel ning mitte-eestlastel puudub koostöötahet). Võib oletada, et selliseks muutuseks andsid tõuke nn. “pronksiöö” sündmused.

Ida-Virumaa venelaste seas me sellist järsku hoiakute muutumist ei näe, seal asendub osade vastajate optimism kriitilisusega ehk säilib üldine seisukoht (et rahvuskonfliktid pole paratamatud), muutub aga hinnang eestlaste ja mitte-eestlaste suhetele (leitakse, et koostöötahet pole). Ka Ida-Virumaa eestlaste vastustes on märgata optimismi asendumist kriitika ja fatalismiga (muutuste arväärtused ei pruugi olla usaldusväärsed, kuna vastajaid oli seal vaid 36), pessimiste on aga nüüd isegi veidi vähem kui 2000 aastal.

Tabel 10 Tallinn

% Küsitluse aasta	KÕIK VASTAJAD			EESTIKEELSE			VENEKEELSE		
	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus
Optimistid	34	22	-12	22	18	-4	41	26	-15
Kriitikud	21	24	+3	10	17	+7	28	31	+3
Fatalistid	19	15	-4	27	20	-7	14	12	-2
Pessimistid	20	28	+8	33	33	0	12	23	+11
Määratlemata	6	11	+5	8	12	+4	5	8	+3
Kokku	100	100	/16/	100	100	/11/	100	100	/17/

Tabel 11 Ida-Virumaa

%	KÕIK VASTAJAD			EESTIKEELSE*			VENEKEELSE		
Küsitluse aasta	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus
Optimistid	41	30	-11	33	11	-22	44	34	-10
Kriitikud	15	29	+14	4	18	+14	17	31	+14
Fatalistid	17	16	-1	35	45	+10	13	9	-4
Pessimistid	16	15	-1	15	11	-4	16	16	0
Määratlemata	11	10	-1	13	15	+2	10	10	0
Kokku	100	100	/14/	100	100	/26/	100	100	/14/

*erinevused ei ole vastajate väikese arvu tõttu usaldusväärsed

Tabel 12 Muud Eesti regioonid

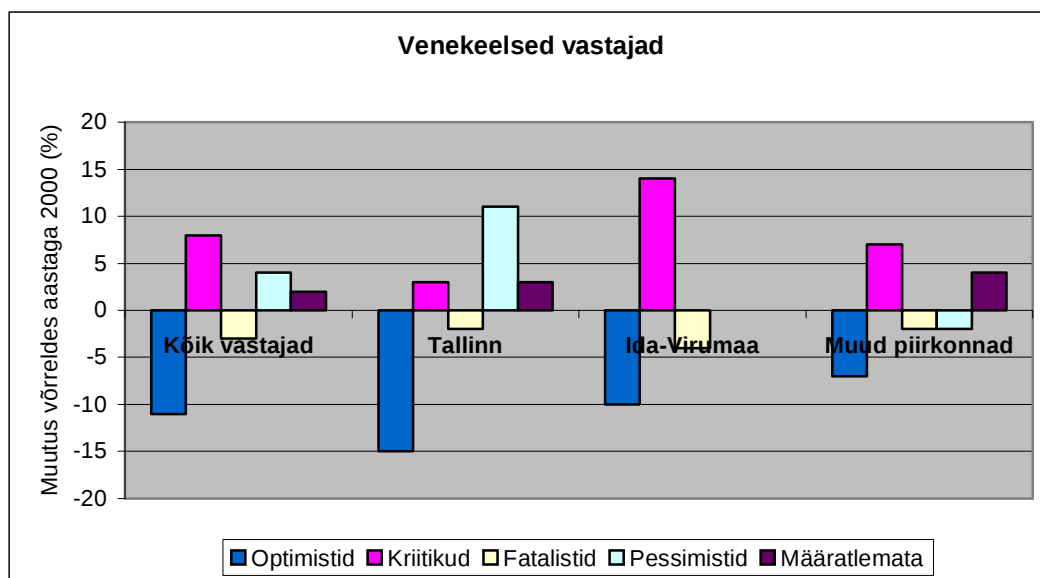
%	KÕIK VASTAJAD			EESTIKEELSE			VENEKEELSE		
Küsitluse aasta	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus
Optimistid	23	20	-3	21	18	-3	34	27	-7
Kriitikud	8	13	+5	7	12	+5	15	22	+7
Fatalistid	35	25	-10	37	26	-11	25	23	-2
Pessimistid	25	32	+7	25	34	+9	23	21	-2
Määratlemata	9	10	+1	10	10	0	3	7	+4
Kokku	100	100	/13/	100	100	/13/	100	100	/11/

Muudes Eesti regioonides toimivad üldised tendentsid (eestlastel põhiliselt fatalismi teisenemine pessimismiks ja venelastel optimismi muutumine kriitilisuseks).

Positiivne on, et nii Ida-Virumaa kui ka muude regioonide venelaste seas jääb optimistide rühm siiski suurimaks rahvussuhte tajurühmaks (vastavalt 34% ja 27%) ja ka Tallinna venelaste hulgas on suurim kriitikute rühm (kus säilib üldine positiivne hoiak rahvuskonfliktide vältimise suhtes).

Eestlaste hulgas, paraku, on pessimistide osakaal praeguseks varasemaga võrreldes suurenenud, ja nad moodustavad suurima tajugrupi.

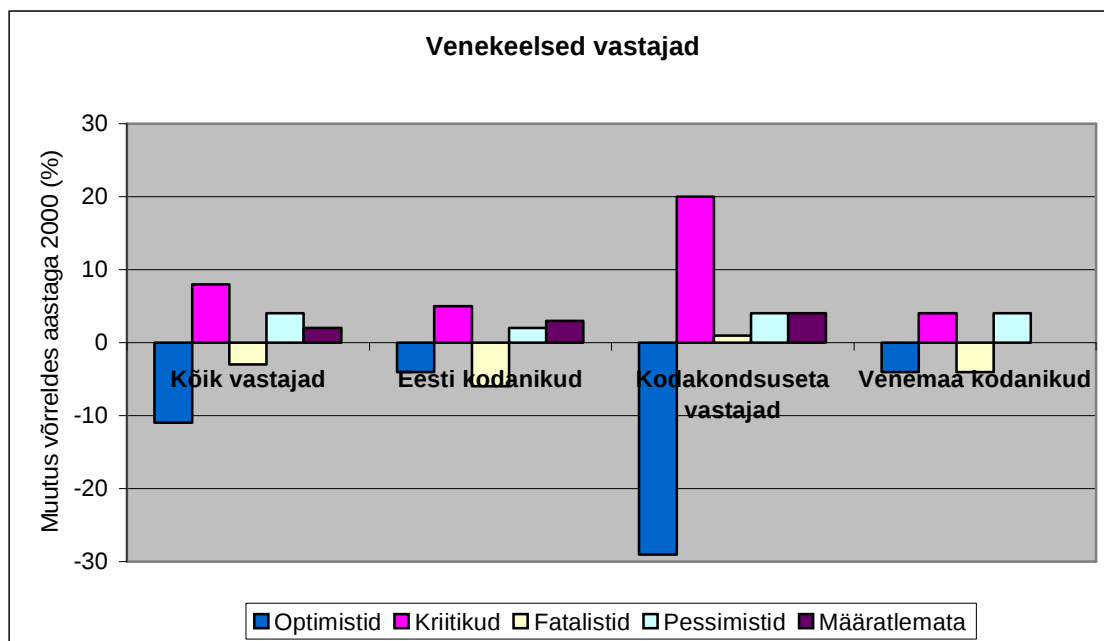
Regionaalseid muutusi kajastab võrdlevalt ka järgnev joonis. Näeme, et optimistide hulk on kahanenud kõige enam Tallinnas, kriitikute hulk tõusnud Ida-Virumaal ja pessimistide hulk kasvanud Tallinnas. Muudes Eesti piirkondades on muutused venekeelsete vastajate tajurühmades olnud kõige väiksemad.

Joonis 6

Kui vaadata venekeelseid vastajaid eraldi **kodakondsuse lõikes**, siis paistavad silma kodakondsuseta isikute hoiakutes toimunud muutused. Kui 2000 aastal oli nende seas kõige enam optimiste (isegi rohkem kui Eesti või Vene kodanike hulgas) – 43%, siis 2008 aastal on optimistide osakaal langenud 14%-ni ehk miinus 29%. Optimism on kodakondsuseta inimestel asendunud põhiliselt kriitilisusega (eestlaste ja mitte-eestlaste koostöötahte suhtes) – 39%, mõnevõrra on lisandunud ka pessimiste ja neid, kes ei suuda oma seisukohta määratlada. Kodakondsuseta venelaste tundlikkus teravate rahvuspoliitiliste sündmustega seoses (“pronksiöö”) seletub ilmselt nende marginaalse positsiooniga ühiskonnas ja tõukab neid tugevsmalt poliitilise enesemääratluse poole. Olukorras, kus Eesti kodakondsuse saamine on neile raske, võib selleks osutuda sagedasem Vene kodakondsuse võtmine.

Tabel 13 venekeelsed vastajad

%	EESTI KODANIKUD			KODAKONDSUSETA			VENEMAA KODANIKUD		
Küsitluse aasta	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus
Optimistid	36	32	-4	43	14	-29	37	33	-4
Kriitikud	20	25	+5	19	39	+20	28	32	+4
Fatalistid	23	17	-6	11	12	+1	12	8	-4
Pessimistid	16	18	+2	18	22	+4	17	21	+4
Määratlemata	5	8	+3	9	13	+4	6	6	0
Kokku	100	100	/10/	100	100	/29/	100	100	/8/

Joonis 7

Teine võimalus toimunud muutusi seletada on pöörata tähelepanu kodakondsuseta isikute hulga vähenemisele viimase kaheksa aasta jooksul. Kui 2000 aastal oli venekeelsete vastajate seas 34% kodakondsuseta inimesi, siis 2008 aastal ainult 21%. Olenemata sellest, millise kodakondsuse need 13% võtsid, liitusid nad gruppidega, kus optimism on sagedasem. Nii Eesti kui Vene kodanike seas on umbes kolmandik optimistlikul seisukohal rahvussuhete suhtes. Ehk siis võib oletada, et allesjäänud kodakondsuseta inimeste seas on üha vähem optimiste ja enam kriitilise suhtumisega

inimesi ka ilma “pronksiöö” sündmusteta, viimased muidugi suurendasid seda tendentsi veelgi.

Vanuse lõikes vaadatuna on kõige suuremad muutused toimunud venekeelsete noorte ja eestlastest vanemaealiste tajurühmade struktuuris.

Analoogselt Tallinna venelastega on osa 15-24 aastaste venekeelsete vastajate optimism asendunud radikaalse pessimismiga: kui 2000 aastal oli nende seas optimiste 39%, siis 2008 aastal on neid 27%; pessimiste oli 2000 aastal vaid 16%, nüüd on nende osakaal tõusnud 26%-ni ehk juurdekasv on 10%.

Tabel 14 Vanus 15-24

% Küsitluse aasta	KÕIK VASTAJAD			EESTIKEELSESED			VENEKEELSESED		
	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus
Optimistid	25	18	-7	15	13	-2	39	27	-12
Kriitikud	11	15	+4	6	12	+6	16	20	+4
Fatalistid	32	25	-7	40	29	-11	20	17	-3
Pessimistid	22	29	+7	26	31	+5	16	26	+10
Määratlemata	10	13	+3	13	15	+2	9	10	+1
Kokku	100	100	/14/	100	100	/13/	100	100	/15/

Tabel 15 Vanus 15-24, Tallinn

% Küsitluse aasta	KÕIK VASTAJAD			EESTIKEELSESED			VENEKEELSESED		
	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus
Optimistid	31	20	-11	20	18	-2	40	21	-19
Kriitikud	14	15	+1	9	12	+3	18	19	+1
Fatalistid	22	21	-1	26	23	-3	19	19	0
Pessimistid	24	33	+9	34	34	0	16	32	+16
Määratlemata	9	11	+2	11	13	+2	7	9	+2
Kokku	100	100	/12/	100	100	/5/	100	100	/19/

Kui vaadata ainult Tallinna noori, siis on muutused veelgi kardinaalsemad: optimism on vähenenud 19% (40%-lt 2000 aastal 20%-ni 2008 aastal) ja pessimism suurenenud 16% (16%-lt 32%-le). Et “pronksiöö” sündmused toimusid põhiliselt Tallinnas, siis võib jällegi oletada just nende sündmuste mõju vene noorte hoiakutes toimunud muutustele. Muutuste tulemusena on kõigi vene noorte seas optimiste ja pessimiste võrdsel hulgal (vastavalt 27% ja 26%), Tallinnas aga ületab pessimistlike noorte arv optimiste tunduvalt (vastavalt 32% ja 21%). Siit järeldub, et integratsiooniprogrammi võimalikud meetmed peaksid olema suunatud eeskätt Tallinna noortele, keda mullused aprillisündmused puudutasid kõige valusamalt.

60-75 aastaste eestlaste hoiakutes on enam kui 10% ulatuses vähenenud nii optimistide ja fatalistide ning vastavalt suurenenud kriitikute ja pessimistide tajurühmad (ehk üle 20% on nüüd rohkem neid, kes leiavad, et eestlastel ja mitte-eestlastel puudub koostöötahe). Kõige suuremaks tajurühmaks on selles vanusegrupis nüüd pessimistide tajurühm – 39%. Kas meenus vanemaealistele eestlastele “pronksiööga” seoses 1924 aasta detsembrimäss või muud ajaloolised läbielamised – igal juhul osutusid nad kõige tundlikumaks eestlaste rühmaks, kelle seisukohad rahvussuhete kohta Eestis teisesid kõige enam.

Tabel 16 Vanus 60-75

% Küsitluse aasta	KÕIK VASTAJAD			EESTIKEELSESED			VENEKEELSESED		
	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus
Optimistid	32	21	-11	24	13	-11	41	34	-7
Kriitikud	14	20	+6	6	16	+10	26	27	+1
Fatalistid	20	15	-5	29	17	-12	9	11	+2
Pessimistid	22	31	+9	27	39	+12	16	17	+1
Määratlemata	12	13	+1	14	15	+1	8	11	+3
Kokku	100	100	/15/	100	100	/23/	100	100	/7/

Samas vanuses venekeelsete vastajate hoiakud aga muutusid kõige vähem: optimistide rühm vähenes vaid 7% ja pessimistide rühma suurus jäi praktiliselt samaks. 60-75 aastaste venelaste hulgas on endiselt kõige enam optimiste (34%).

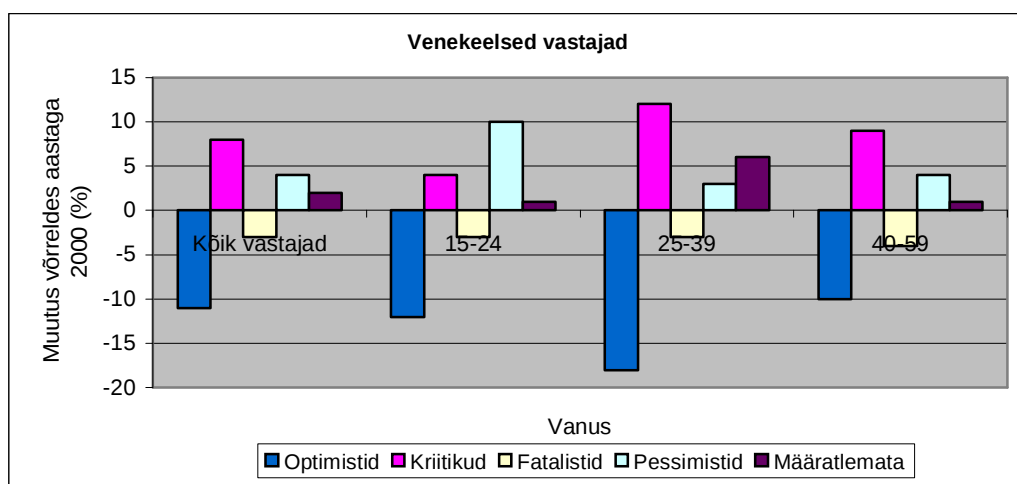
Seega ei pea paika oletus, et “pronkssõduri” teisaldamine puudutas kõige enam just sõjaveterane ja nende eakaaslast. Marginaalse positsiooniga seotud identiteediotsingud, milles üheks pidepunktiks võis olla “pronkssõduri” sümboliseeritud vanemate kangelaslikkus, seostub pigem nooremate vanuserühmadega.

25-59 aastaste venekeelsete vastajate puhul on täheldatav optimismi asendumine kriitilisusega (25-39 aastastel on optimistide rühma suurus vähenenud isegi 18%, 43%-lt 2000 aastal 25%-le 2008 aastal) nii, et nüüd hõlmab neist ühe kolmandiku suurimana kriitikute tajurühm. Pessimiste keskealiste venelaste seas siiski oluliselt juurde tekkinud pole, neid on umbes viiendik vastajaist ehk endiselt vähem kui optimiste (keda on nüüd veidi üle veerandi).

Tabel 17 Vanus 25-39

% Küsitluse aasta	KÕIK VASTAJAD			EESTIKEELSESED			VENEKEELSESED		
	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus
Optimistid	30	23	-7	21	22	+1	43	25	-18
Kriitikud	14	19	+5	8	13	+5	21	33	+12
Fatalistid	32	24	-8	41	28	-13	19	16	-3
Pessimistid	19	26	+7	23	30	+7	14	17	+3
Määratlemata	5	8	+3	7	7	0	3	9	+6
Kokku	100	100	/15/	100	100	/13/	100	100	/21/

Järgmine joonis kajastab võrdlevalt venekeelsete vastajate tajurühmades toimunud muutusi vanuse lõikes. Optimistide arvukus on kõige enam kahanenud 25-39 aastaste seas, kriitikute hulk enam kasvanud samas vanusegrupis ja pessimistide osakaal enam tõusnud 15-24 aastaste hulgas. Fatalistide arvukuse muutuses erinevusi ei ole.

Joonis 8

Eestlaste seas on rahvussuhete tajumine kõige vähem viimase kaheksa aastaga muutunud 40-59 aastaste grupis (umbes 10% on optimiste ja fataliste kokku vähemaks jäänud ja vastavalt tõusnud kriitikute ja pessimistide summaarne hulk).

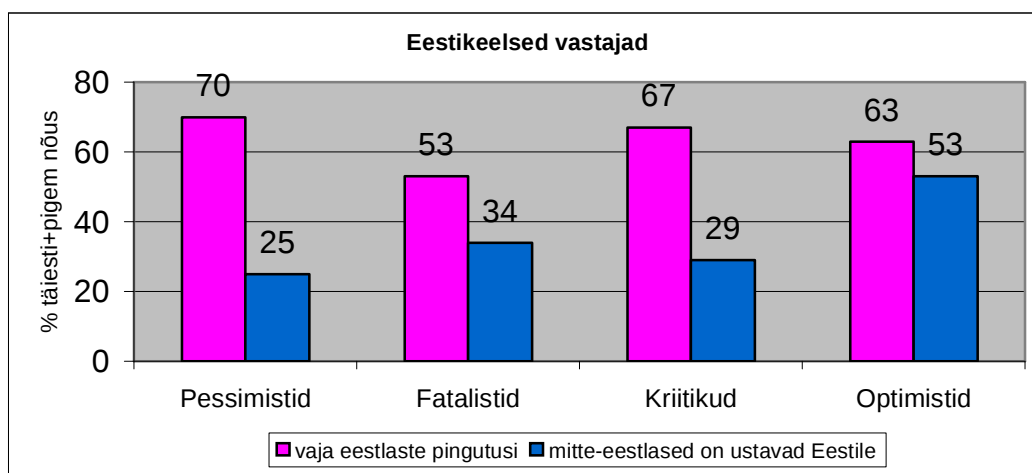
Tabel 18 Vanus 40-59

% Küsitluse aasta	KÕIK VASTAJAD			EESTIKEELSESD			VENEKEELSESD		
	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus	2000	2008	Muutus
Optimistid	31	24	-7	25	21	-4	39	29	-10
Kriitikud	15	20	+5	9	13	+4	23	32	+9
Fatalistid	24	20	-4	31	25	-6	15	11	-4
Pessimistid	24	29	+5	28	33	+5	17	21	+4
Määratlemata	6	7	+1	7	8	+1	6	7	+1
Kokku	100	100	/11/	100	100	/10/	100	100	/14/

15-39 aastaste eestlaste hulgas on toimunud fatalistide (kes moodustasid 2000 aastal 40%-ga suurima tajurühma) tunduv vähenemine, ning selle arvel pessimistide ja kriitikute rühma mõningane suurenemine. Muutuste tulemusena on nüüd selles vanuses eestlaste seas enam-vähem võrdselt pessimiste ja fataliste, kes moodustavad koos neist ligi 60% (ehk valdavaks on saanud üldine seisukoht, et rahvustevahelised konfliktid on paratamatud). Optimiste oli selle vanusegrupi eestlaste hulgas suhteliselt vähe juba 2000 aastal, aga positiivne on see, et nende hulk pole nüüdseks oluliselt vähenenud.

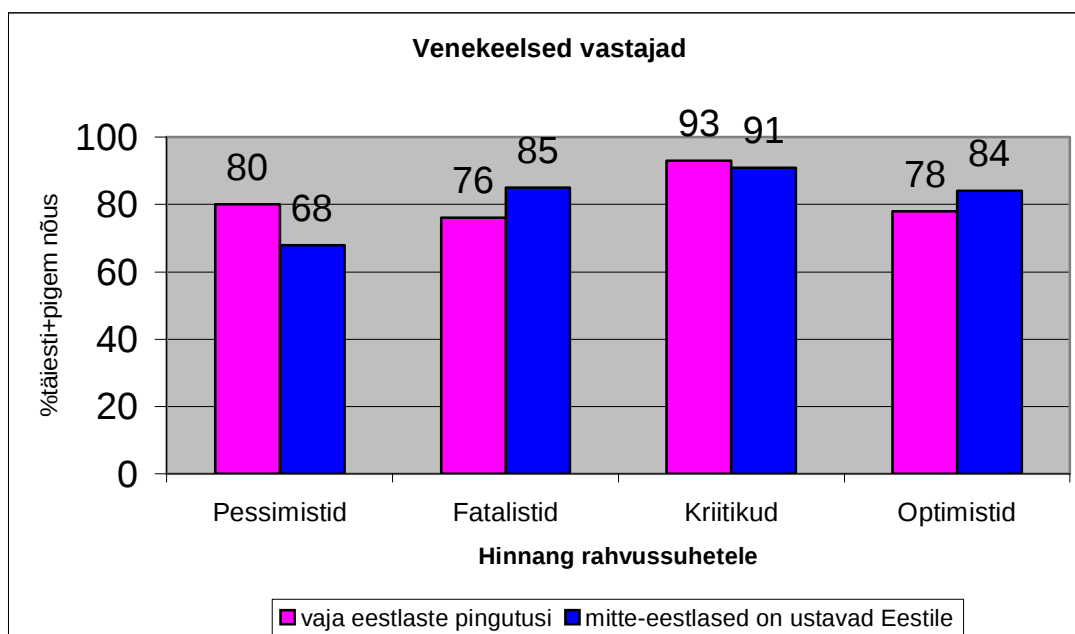
Möödunud aasta aprillisündmused kahtlemata tugevdasid eestlaste seas levinud üldist hoiakut rahvuskonfliktide paratamatusest mitmerahvuselises riigis. Edasised eestlastele suunatud integratsioonialaste meetmete eesmärgiks võik olla vähendada nende teadvuses eelkõige seda hoiakut, et eestlased ja mitte-eestlased ei soovi teha koostööd. See hoiak on aluseks pessimistide (+ kriitikute) suurele osakaalule eestlaste hulgas. Fatalismi kui suhteliselt püsivamat hoiakut ilmselt väga kergesti eestlaste seas vähendada ei saa.

Vaatame nüüd, kuidas eristub rahvussuhete tajurühmades suhtumine mitte-eestlaste lojaalsusse ja eestlaste pingutuste vajalikkusesse integratsiooni edendamisel.

Joonis 9

Eestlastest optimistid leiavad ülekaalukalt, et siinsed mitte-eestlased on Eesti riigile ustavad ning toetavad tema arengut. Poole vähemal määral nõustuvad selle väitega aga pessimistid. Samas on just pessimistid (ja ka kriitikud) need, kes tunnistavad enam eestlaste pingutuste vajalikkust integratsiooniprotsessis. Ehk võib öelda, et kriitilise hoiakuga (mis seisnes eestlaste ja mitte-eestlaste koostöötahte puudumise nägemises) kaasneb eestlastel suurem arusaam sellest, et koostöötahet peaksid näitama ka eestlased ise. Vähemal määral peavad eestlaste pingutusi vajalikuks fatalistid, kelle arvates on rahvuskonfliktid paratamatud.

Joonis 10

Venekeelsete vastajate seas on mitte-eestlaste ustavuses kõige vähemal määral veendunud samuti pessimistid, kõige arvukamalt aga kriitikud. Kriitikud ootavad ka kõige enam eestlaste pingutusi integratsiooni jätkamiseks (peavad seega koostöötahte puudumisel oluliseks süüdlaseks ka eestlasi).

3. Käitumise ja elulaadi sarnasus ja rahvussuhete tajut

Küsimusele enda käitumise ja elulaadi erinevuse kohta teisest rahvusest inimeste omast ja selle erinevuse häirivuse kohta (vt KP87 ja KP88 küsimustikus) antud vastuseid ei saa päris hästi eelnevate aastate tulemustega võrrelda. Esimene küsimus oli varem sõnastatud teisiti ("elu- ja mõttelaadi"), teisele küsimusele aga vastasid varem kõik küsitlused, nüüd aga vaid need, kes olid eelnevalt kinnitanud käitumise ja elulaadi erinevust. Ka oli 2005 aasta küsitluse puhul esimesele küsimusele vastamisel millegipärast tunduvalt vähem neid, kes jätsid vastamata, kuna ei olnud kokku puutunud teisest rahvusest inimestega (ja tegelikku kokkupuudet mitteomavad vastajad märkisid pigem elulaadi erinevust kui sarnasust).

Tabel 19 Kuivõrd erinevaks või sarnaseks peate enda käitumist ja elulaadi võrreldes Eestis elavate venelaste/venekeelsete inimeste / eestlaste omaga ?

Käitumine ja elulaad*	Eestikeelsed vastajad			Venekeelsed vastajad		
	2002*	2005*	2008	2002*	2005*	2008
Täiesti erinev	18	21	10	12	12	19
Pigem erinev	43	57	39	30	56	38
Pigem sarnane	18	14	21	39	27	25
Täiesti sarnane	0	1	5	7	1	2
Ei puutu kokku	13	4	18	5	1	7
Raske öelda	8	3	7	7	3	9
Kokku	100	100	100	100	100	100

*märgitud aastatel "elu-ja mõttelaad"

Tabel 20 Kuivõrd Teid häirib või ei häiri venelaste/eestlaste teistsugune käitumine ja elulaad?

Teistsugune käitumine ja elulaad	Eestikeelsed vastajad			Venekeelsed vastajad		
	2002	2005	2008*	2002	2005	2008*
Häirib tugevalt	11	10	11	2	2	4
Veidi häirib	36	49	53	14	23	21
Üldse ei häiri	43	35	34	74	70	68
Ei ole teistsugune	2	2	-	7	3	-
Raske öelda	8	4	2	3	2	7
Kokku	100	100	100	100	100	100

*märgitud aastal vastasid ainult need, kes pidasid käitumist ja elulaadi erinevaks

Kõige paremini saab seega võrrelda esimese küsimuse puhul 2002 ja 2008 aasta, ning teise küsimuse puhul 2002 ning 2005 aasta andmeid. Neile tuginedes võib väita, et 2002 aastaga võrreldes on 2008 aastaks erinevus eestlaste ja mitte-eestlaste elulaadis eestlaste nägemuses vähenenud (61% - 49%), venekeelsete vastajate silmis aga kasvanud (42% - 57%). Häiritus teistsugusest käitumisest ja elulaadist aga näitab eestlaste puhul kasvutendentsi (2002 aastal oli häirituid 47%, 2005 aastal 59% ja 2008 aastal 64% - seda küll vaid osa küsitlute seas). Venekeelsed elanikud on üldiselt eestlaste teistsugusest käitumisest ja elulaadist vähe häiritud, häiritute osakaal on aga 2002 aastaga võrreldes siiski mõnevõrra kasvanud.

Et nimetatud küsimustele antud vastuseid lähemalt uurida, moodustasime 2008 aasta andmete alusel uue koondtunnuse, mille jaotus vastajate keele lõikes osutus järgmiseks:

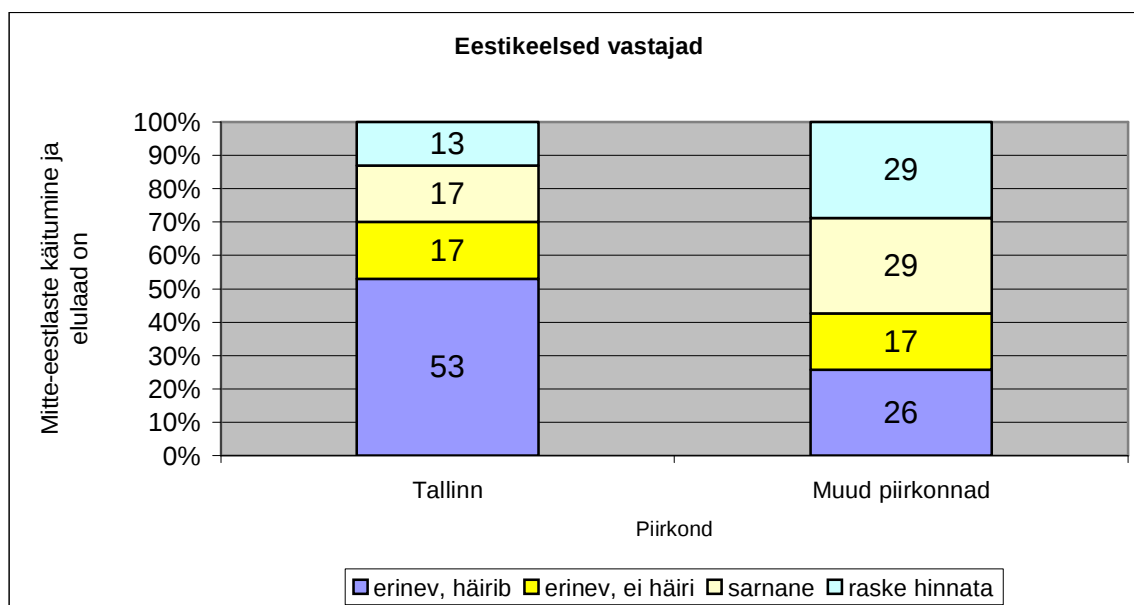
Tabel 21

Käitumine ja elulaad	Eestikeelsed vastajad	Venekeelsed vastajad
Raske hinnata	25	16
Sarnane	26	27
Erinev, ei häiri	18	43
Erinev, häirib	31	14
Kokku	100%	100%

Eestlaste seas on suhteliselt rohkem neid, kes elavad paikkonnas, kus nad venekeelsete elanikega kokku ei puutu ja seega on hindamisega raskustes.

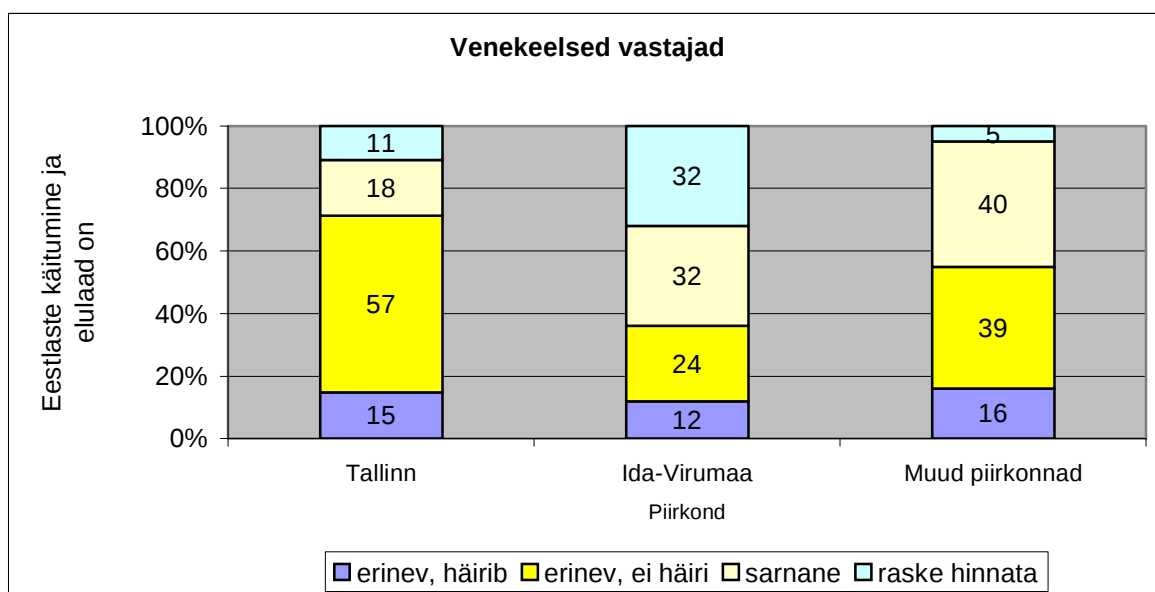
Hinnangud on eestlastel rohkem polariseerunud: suuremad on oma käitumist ja elulaadi venelastega sarnaseks ning erinevaks ja häirivaks pidavate rühmad.

Venekeelsete vastajate seas aga on suurimaks just keskmine rühm ehk need, kes näevad küll elulaadide erinevusi kuid keda need ei häiri.

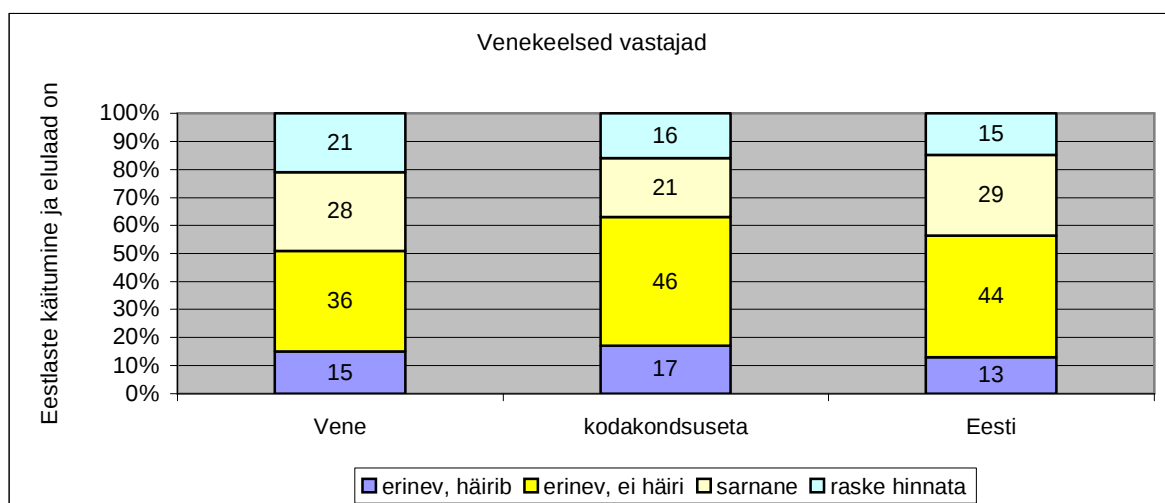
Joonis 11

Eestlaste ja venekeelsete elanike hoiakud teineteise käitumise ja elulaadi suhtes põrkuvad kõige enam Tallinnas. Nii eesti kui vene vastajate seas on Tallinnas domineeriv elulaadi erinevuse rõhutamine, kusjuures eestlastel kaasneb sellega enamasti ka häirivus, vene elanikel aga mitte. Umbes 30%-l muude piirkondade eestlastel ja Ida-Virumaa venekeelsetel on hinnangut raske anda, teine 30% peab eestlaste ja venelaste käitumist ja elulaadi sarnaseks. Häirivaks peab teise rahvuse elulaadi 26% muude piirkondade eestlastest ja vaid 12% Ida-Virumaa venelastest. Muude piirkondade venekeelsete elanike seas on võrdselt 40% ringis elulaade sarnaseks ja erinevaks, ent mitte häirivaks pidajaid. Eestlaste käitumisest häirituid on seal vaid 16%.

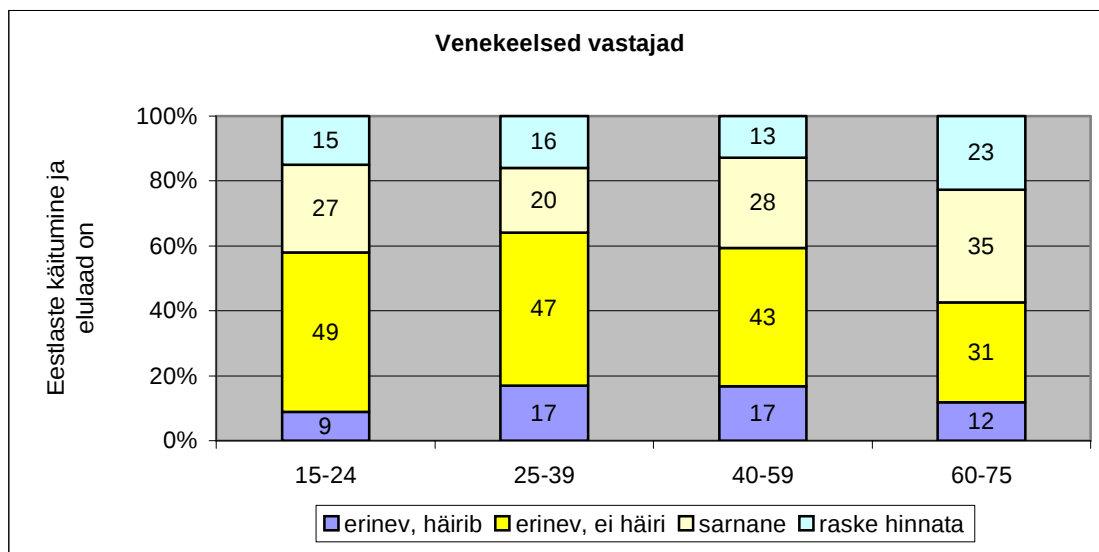
Joonis 12

Suuremal määral näevad eestlaste ja mitte-eestlaste käitumises ja elulaadis erinevusi Venekeelsed kodakondsuseta vastajad, nende seas on ka enam häirituid.

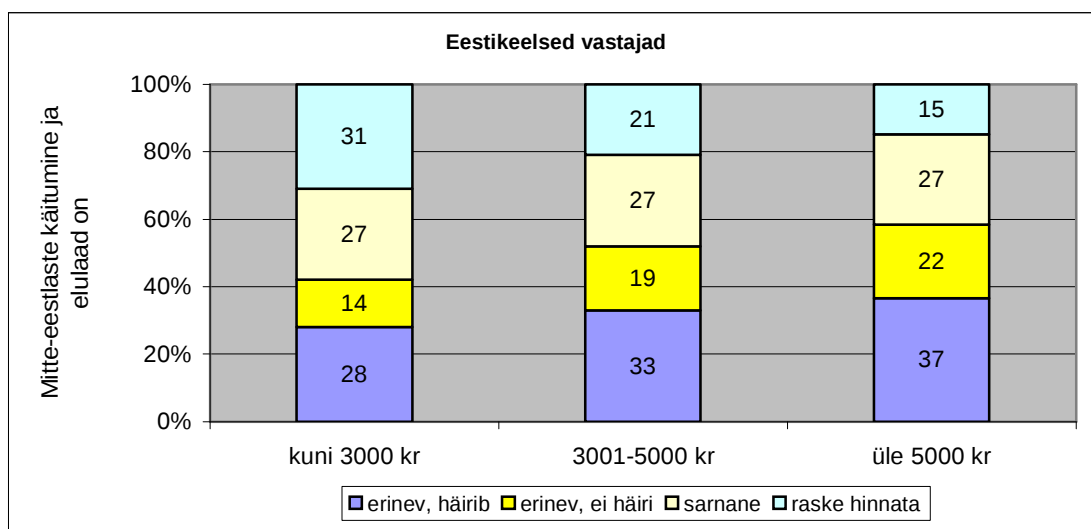
Joonis 13

Kui vaadata venekeelsete vastajate hinnanguid vanuse lõikes, siis näeme, et kõige enam on enda käitumist ja elulaadi eestlaste omaga sarnaseks pidajaid 60-75 aastaste hulgas (35%), kõige vähem aga 25-39 aastaste seas. Noored, 15-24 aastased paistavad silma sellega, et ehkki neist 57% peab enda käitumist ja elulaadi eestlaste omast erinevaks, on sellest erinevusest häirituid suhteliselt vähe (vaid 9%).

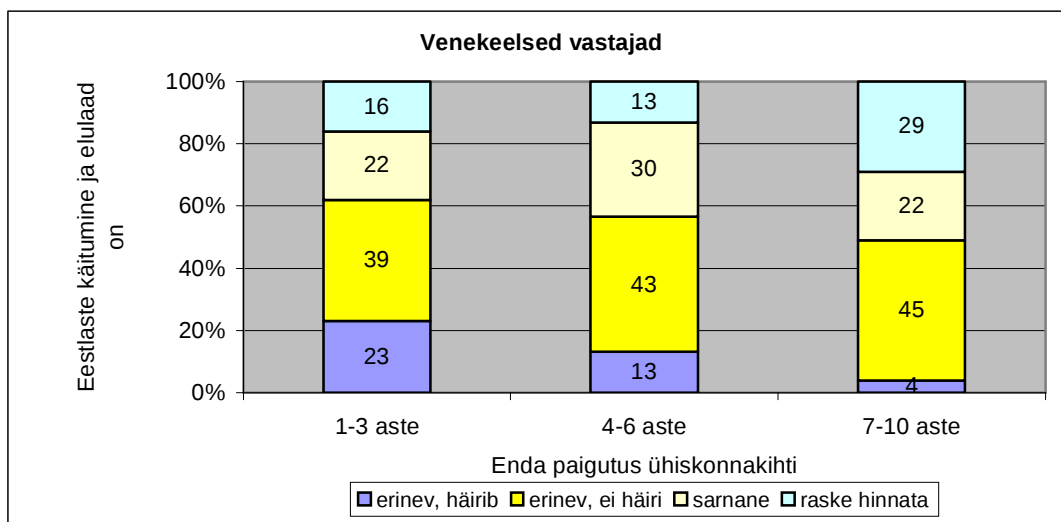
Joonis 14

Mida suurem on eesti vastajate sissetulek, seda vähem on nende seas neid, kes ei suuda käitumise ja elulaadi erinevust hinnata, ja samas rohkem neid, kelle arvates venelaste käitumine ja elulaad on nende omast erinev ja ka häiriv.

Joonis 15

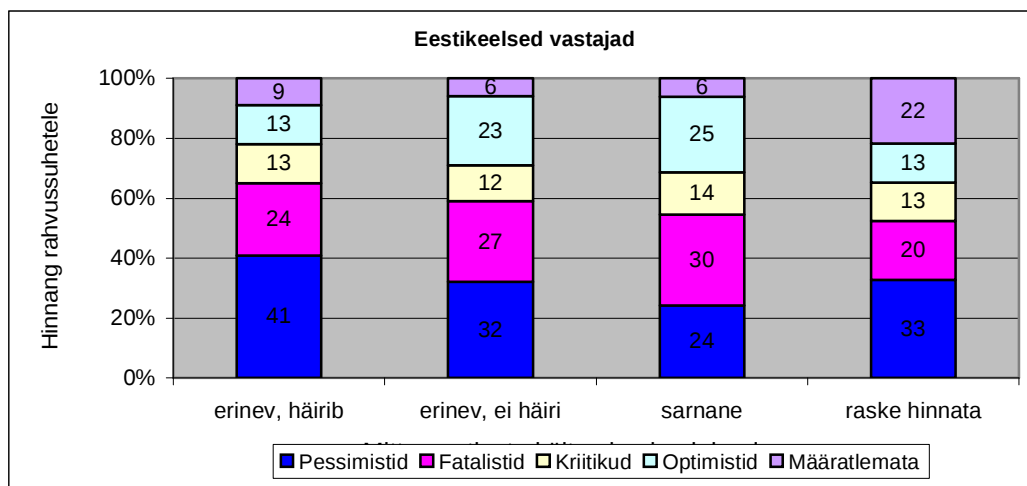
Venekeelsete vastajate puhul ilmneb vastupidine tendents oletatava ühiskonnakihi lõikes.

Joonis 16

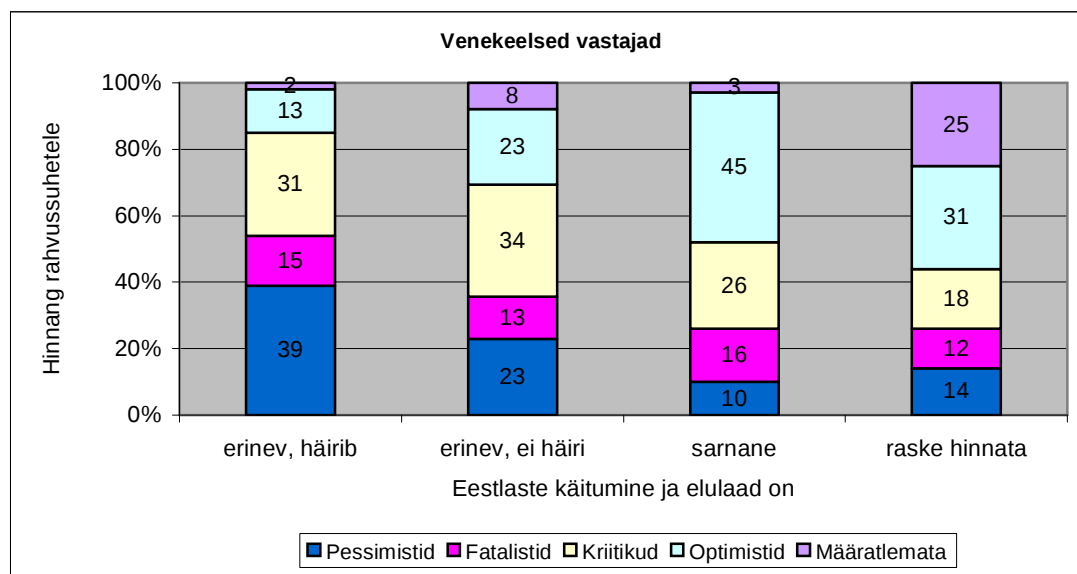
Mida kõrgemasse kihti vastaja end määratleb, seda vähem on häirituid eestlaste teistsugusest käitumisest ja elulaadist ning seda vähem on ka elulaadide erinevuse täheldajaid. Keskmistesse kihtidesse kuulujad peavad enda käitumist ja elulaadi eestlaste omaga arvukamalt sarnasemaks kui end madalamatesse kihtidesse määratlejad. Kõrgemates ühiskonnakihtides aga on rohkem neid, kes ei suuda erinevusi hinnata, sest ei puutu eestlastega kokku.

Lõpuks vaatame, kuidas sõltuvalt käitumise ja elulaadi erinevuste hindamisest paiknevad vastajad rahvussuhete tajurühmades. Mida erinevamad ja häirivamad tunduvad erinevused eestlaste endi ja venelaste käitumises ja elulaadis, seda enam on eestlaste seas pessimismi ja vähem fatalismi ning optimismi.

Joonis 17

Mida erinevamad ja häirivamad tunduvad erinevused venelaste endi ja eestlaste käitumises ja elulaadis, seda enam on venelaste seas pessimistide ja vähem optimistide rühma kuulujaid.

Joonis 18

Lõpuks märkigem, et eesti vastajate seas, kellel pole kokkupuuteid venelastega (ja seetõttu on raske hinnata), domineerib pessimistide rühm, vene vastajate seas, kellel puudub kokkupuude eestlastega, aga optimistide rühm. Eestlane on seega oma eelarvamuste poolest teiste rahvuste suhtes pigem pessimist, venekeelne elanik aga optimist.

4. Kokkuvõtteks

Üldine **positiivne hoiak multikultuurse ühiskonna suhtes** on nii eestlaste kui venekeelsete elanike seas olnud aastate jooksul suhteliselt püsiv. Väidetega, et erinevad rahvused võivad samas riigis hästi läbi saada ja et eri keeled ning kultuurid rikastavad ühiskonda nõustub 90% venekeelsetest vastajatest ja 70-80% eesti vastajatest.

Püsivalt **vastupidisel seisukohal** ollakse viimase kaheksa aasta jooksul:

- rahvuskonflikti paratamatuse suhtes: ligi 2/3 eestlastest peab rahvustevahelisi konflikte mitmerahvuselises riigis paratamatuks, sama suur osa venekeelsetest elanikest aga ei nõustu rahvuskonflikti paratamatusega;
- mitte-eestlaste ustavuse suhtes Eesti riigile: endiselt leiab vaid 1/3 eestlastest, et siinsed mitte-eestlased on ustavad Eesti riigile ja toetavad tema arengut, enamik venekeelseid vastajaid (80%) aga peab mitte-eestlasi Eesti riigile ustavateks.

Pooled nii eesti- kui venekeelsetest **vastajatest leiavad, et eestlastel ja mitte-eestlastel puudub koostöötahe**. See hoiak on viimase kaheksa aasta jooksul mõnevõrra süvenenud.

Kui enamik venekeelseid elanikke arvab püsivalt, et **integratsioon** Eesti ühiskonnas **nõuab ka eestlaste valmisolekut ja pingutusi**, siis eestlaste seas on sellel seisukohal olijate osakaal kaheksa aasta jooksul langenud ligi 20% (80%-lt 61%-le). Täna Eestis, kus integratsioon on jõudnud teatavas mõttes kriisiolukorda, oleks aga eestlaste panust sellesse protsessi vaja pigem suurendada.

Kui nimetada **“pessimistideks”** need vastajad, kes leiavad, et rahvustevahelised konfliktid on paratamatud ja koostöötahe eestlaste ning mitte-eestlaste vahel puudub; **“fatalistideks”** need, kes leiavad, et vaatamata koostöötahte olemasolule on konfliktid siiski paratamatud; **“kriitikuteks”** need, kes ei pea vaatamata koostöötahte puudumisele konflikte paratamatuks ja **“optimistideks”** need, kelle arvates ei ole konfliktid paratamatud ega puudu ka koostöötahe eestlaste ning mitte-eestlaste vahel, siis selgub, et:

- kõige enam on Eesti elanike seas **pessimiste** (29%), ülejäänud kolm rühma on esindatud suhteliselt võrdse (20% lähedase) osakaaluga ja umbes 10% vastajate positsioon jääb määratlemata.
- **eestlaste seas** on suuremal määral pessimiste (33%) ja fataliste (25%), **venekeelsete vastajate seas** aga optimiste (29%) ja kriitikuid (29%).

Samas on huvitav märkida, et just eesti pessimistid (ja ka kriitikud) tunnistavad enam eestlaste pingutuste vajalikkust integratsiooniprotsessis. Ehk võib öelda, et **eestlaste kriitiline hoiak** (mis seisneb eestlaste ja mitte-eestlaste koostöötahte puudumise nägemises) on **konstruktiivne**, sellega kaasneb suurem arusaam sellest, et koostöötahet peaksid näitama ka eestlased ise.

Piirkondlikult aspektist vaadatuna **põrkuvad rahvussuhetega seotud hoiakud** kõige enam **Tallinnas**. Vaid veerand Tallinna **eestlastest** on nõus sellega, et siinsed mitte-eestlased on Eesti riigile ustavad ja toetavad tema arengut, ning vähem kui pool neist leiab, et ka eestlased peaksid panustama integratsiooni arengusse. Tallinna **venekeelsed elanikud** aga näevad teravamalt koostöötahte puudumist eestlaste ja mitte-eestlaste vahel ning ootavad kõige arvukamalt (87%) eestlaste pingutusi integratsiooni edendamisel. Teatava osa Tallinna venekeelsete elanike hoiakutes on viimastel aastatel toimunud kardinaalsed muutused – optimism rahvussuhete tajumisel on asendunud pessimismiga (arvamusega, et rahvussuhetes on konfliktid paratamatud ja et eestlastel ning mitte-eestlastel puudub koostöötahe).

Eestlaste ja venekeelsete elanike hoiakud teineteise **käitumise ja elulaadi** suhtes **vastanduvad** samuti kõige **enam Tallinnas**. Niie eesti kui vene vastajate seas on Tallinnas domineeriv elulaadi erinevuse rõhutamine, kusjuures eestlastel kaasneb sellega enamasti ka häirituse tunne, vene elanikel aga mitte.

Võimalik, et negatiivsed tendentsid Tallinna elanike hoiakutes on teataval määral seotud ka möödunud aasta aprillisündmustega ehk nn. “pronksiööga”

Vanuse lõikes vaadatuna eristuvad oma hoiakute poolest ühelt poolt vene noored ja teisalt eesti vanemaealised vastajad. **Vene noored** (vanuses 15-24) leiavad teistest vanusegruppidest arvukamalt, et rahvustevaheline konflikt on paratamatu ja vähemal määral seda, et mitte-eestlased on ustavad Eesti riigile ja et integratsioon vajab ka eestlaste pingutusi. Osa vene noorte seas on kunagine rahvussuhetega seotud optimism asendunud radikaalse pessimismiga. Kõige teravamalt avalduvad hoiakutes toimunud muutused jällegi **Tallinnas**, kus pessimistlike vene noorte osakaal ületab nüüd tunduvalt optimistlike oma (vastavalt 32% ja 21%).

Võib oletada, et just noori, alles oma identiteedi otsinguil venelasi on “pronksiöö” sündmused enam mõjutanud.

Eestlaste puhul võib oletada nende sündmuste **mõju** pigem **vanemaealistele**:

nii leiab 57% 60-75 aastastest eestlastest, et eestlastel ja mitte-eestlastel puudub koostöötahe (mis on üle 20% enam võrreldes 2000 aastaga). Kõige rohkem on nüüd

vanemaealiste eestlaste seas rahvussuhete suhtes pessimistlikku hoiakut omavaid inimesi (39%), optimiste on aga vaid 13%.

Venekeelsete vastajate puhul diferentseerub koostöötahte puudumise hindamine aga pigem **kodakondsuse lõikes**. Kõige enam nõustuvad eestlaste ja mitte-eestlaste koostöötahte puudumisega kodakondsuseta elanikud (62%), järgmisena Venemaa kodanikud (53%) ja kõige vähem leiavad seda Eesti kodanikest venelased (44%).

Silma paistavad ka **kodakondsuseta isikute** hoiakutes toimunud **muutused**: optimistide osakaal on nende seas kaheksa aastaga kahanenud 29% (43%-lt 14%-le), suurenenud on kriitilise hoiaku kandjate, aga ka pessimistide hulk.

Kodakondsuseta vastajad näevad ka kõige arvukamalt erinevusi endi ja eestlaste käitumises ning elulaadis.

Kodakondsuseta inimeste tundlikkus teravate rahvuspoliitiliste sündmustega seoses (“pronksiöö”) seletub ilmselt nende marginaalse positsiooniga ühiskonnas ja tõukab neid tugevamalt poliitilise enesemääratluse poole. Olukorras, kus Eesti kodakondsuse saamine on neile raske, võib selleks osutuda sagedasem Vene kodakondsuse võtmine.

Teine võimalus toimunud muutusi seletada on pöörata tähelepanu **kodakondsuseta isikute hulga vähenemisele** viimase kaheksa aasta jooksul. Kuna nad paiknesid ümber gruppidesse, kus optimism on sagedasem, siis võib oletada, et allesjäänud kodakondsuseta inimeste seas oleks vähem optimiste ja enam kriitilise suhtumisega inimesi ka ilma “pronksiöö” sündmusteta.

Kokkuvõttes võib öelda, et integratsioonipoliitika meetmed võiksid olla suunatud suuremal määral Tallinna elanikele, vene noortele, kodakondsuseta inimestele, aga ka eestlaste seas levinud pessimismi vähendamisele ning integratsiooniprotsessis aktiivse osalemise vajaduse ja võimaluste teadvustamisele.

LISA

Tabel 1

Tüüp	Eestikeelsed vastajad %	Optimistid	Kriitikud	Fatalistid	Pessimistid	Kokku
Sugu	Mees	52	46	44	47	47
	Naine	48	54	56	53	53
Vanus	15-24	14	19	23	19	20
	25-39	33	26	31	25	28
	40-59	39	33	33	34	34
	60-75	13	22	13	22	18
Haridus	Kõrgharidus	16	20	15	12	15
	Keskharidus	22	21	21	25	21
	Kutse-keskeriharidus	37	30	37	35	35
	Põhiharidus	25	29	27	27	29
Elukoht	Tallinn	21	28	16	21	21
	Ida-Virumaa	2	4	7	1	4
	Mujal Eestis	77	68	77	78	75
Sissetulek (kr/liikme kohta kuus)	VP	11	11	15	16	16
	5000+	36	39	36	34	34
	3001-5000	27	33	27	27	29
	kuni 3000	26	17	23	23	21
Põhitegevus	Muu	6	2	4	4	5
	Töötu	1	3	3	2	2
	Õpilane, üliõpilane	8	11	14	12	12
	Pensionär	14	22	10	16	16
	Juht, spetsialist	20	24	25	21	22
	Teenindaja, müüja	24	19	18	14	17
	Tööline	27	19	26	31	26
Tajutav kiht	7-10	19	19	24	24	20
	4-6	63	59	68	59	62
	1-3	17	22	8	20	18
Vene keele oskus	Indeksi keskmine (väiksem=parem)	9,0	9,5	9,5	9,9	9,7
Suhtlemise sagedus	KP83 keskmine (suurem=sagedasem)	2,2	1,9	2,0	1,9	2,0
Keele keskkond	Indeksi keskmine (suurem=rohkem erinevaid kokkupuuteid vene keelega)	1,4	1,1	1,3	1,0	1,2
Rahvuslik keskkond	Indeksi keskmine (suurem= rohkem erinevaid kontakte mitte-eestlastega)	2,2	1,7	2,0	1,6	1,8
Isiklik pessimism	Indeksi keskmine (suurem= suurem hulk negatiivseid vastuseid)	4,3	4,5	4,1	4,7	4,4
Ühiskondlik pessimism	Indeksi keskmine (suurem= suurem hulk negatiivseid vastuseid)	11,6	11,4	11,2	11,6	11,3

Tabel 2

Tüüp	Venekeelsed vastajad %	Optimistid	Kriitikud	Fatalistid	Pessimistid	Kokku
Sugu	Mees	47	42	50	46	46
	Naine	53	58	50	54	54
Vanus	15-24	19	14	25	25	20
	25-39	21	27	28	20	24
	40-59	37	41	30	38	37
	60-75	23	18	16	17	19
Haridus	Kõrgharidus	17	17	20	14	17
	Keskharidus	23	20	23	26	23
	Kutse-keskeriharidus	44	46	32	28	39
	Põhiharidus	16	17	24	32	21
Elukoht	Tallinn	42	49	39	53	46
	Ida-Virumaa	37	34	22	24	31
	Mujal Eestis	21	17	39	23	23
Sissetulek (kr/ liikme kohta kuus)	VP	13	13	3	12	12
	5000+	41	28	41	30	34
	3001-5000	31	38	30	37	34
	kuni 3000	15	22	26	21	20
Põhitegevus	Muu	3	8	3	3	4
	Töötu	6	4	10	7	6
	Õpilane, üliõpilane	15	9	15	18	14
	Pensionär	21	17	15	16	18
	Juht, spetsialist	23	12	15	12	16
	Teenindaja, müüja	10	21	19	14	15
	Tööline	22	29	23	30	27
Tajutav kiht	7-10	17	9	19	9	13
	4-6	65	71	62	64	67
	1-3	18	21	19	27	20
Koda-kondsus	Eesti	57	44	65	46	51
	Kodakondsuseta	10	29	20	23	21
	Vene	26	25	13	24	23
	Muu	7	2	2	7	5
Eesti keele oskus	Indeksi keskmine (väiksem= parem)	10,7	11,1	10,0	10,8	10,8
Suhtlemise sagedus	KP83 keskmine (suurem= sagedasem)	2,7	2,3	2,7	2,2	2,4
Rahvuslik keskkond	Indeksi keskmine (suurem=rohkem erinevaid kontakte eestlastega)	2,8	2,1	3,3	2,4	2,5
Keele keskkond	Indeksi keskmine (suurem= rohkem erinevaid kokkupuuteid eesti keelega)	2,2	1,8	2,7	2,2	2,1
Isiklik pessimism	Indeksi keskmine (suurem= suurem hulk negatiivseid vastuseid)	5,7	7,3	6,2	7,2	6,5
Ühiskondlik pessimism	Indeksi keskmine (suurem= suurem hulk negatiivseid vastuseid)	11,5	12,8	10,6	12,0	11,8

